Länsstyrelsen
Örebro län
Sture Marklund
Direkt: 019-193566
sture.marklund@t.lst.se
Fax: 019-193028

BESLUT
2001-04-20

Dnr: 231-02342-2000

Enl sändlista

Länsstyrelsens i Örebro län beslut och föreskrifter angående bildande av naturreservatet Tjugestaåsen i Lekebergs kommun

BESLUT

Det område som utgörs av del av fastigheten Tjugesta 4:1 i Hackvad socken i Lekebergs kommun och som framgår av bifogade utdrag ur fastighetskartan, skall av skäl som närmare anges i detta beslut, särskilt skyddas på grund av dess betydelse för kännedomen om landets natur. Länsstyrelsen förklarar därför med stöd av 7 kap 4 § miljöbalken (SFS 1998:808) området som naturreservat.

Naturreservatets namn skall vara Tjugestaåsen.

Bilagor:
1. Beslutskarta
2. Hur man överklagar
3. Sändlista
4. Skötselplan

För att trygga ändamålet med reservatet förordnar länsstyrelsen med stöd av miljöbalken, att nedan angivna föreskrifter (samt bestämmelser om förvaltningen) skall gälla beträffande området

Föreskrifter enligt 7 kap. 30 §, miljöbalken (1998:808), om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar skall förbud gälla att

1. göra åverkan på markytan
2. störa djurlivet
3. plocka blommor, vedlevande lavar eller svampar, eller på annat sätt genom plockning eller uppgrävning skada växtligheten
4. göra upp eld
5. tälta
6. på ett störande sätt använda radio, bandspelare eller cd-spelare

Länsstyrelsen
Örebro län

7. framföra motordrivet fordon eller cykla
8. anbringa tavla, plakat, affisch, skylt, inskrift eller därmed jämförlig anordning
9. anordna snitslade spår

Utan länsstyrelsens tillstånd är det vidare förbjudet att insamla insekter eller andra ryggradslösa djur

Ovanstående bestämmelser skall inte utgöra hinder för utförandet av miljöövervakning eller naturinventering beställd eller godkänd av länsstyrelsen. De skall ej heller utgöra hinder för transporter, längs sedvanliga brukningsvägar, nödvändiga vid markägarens skötsel av kringliggande mark.

Enligt 7 kap. 30 § miljöbalken gäller föreskrifterna omedelbart, även om de överklagas.

Inskränkning av och intrång i markägares och annan sakägares rätt att förfoga över fastighet inom reservatet enligt 7 kap. 5 och 6 §§ miljöbalken

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar skall förbud gälla att

1. bedriva täkt eller annan verksamhet som förändrar områdets topografi, yt- eller dräneringsförhållanden.
2. anordna upplag
3. anlägga väg eller ny stig
4. dra fram ny mark- eller luftledning
5. uppföra byggnad eller annan anläggning
6. utföra avverkning eller röjning annat än vad som framgår av fastställd skötselplan
7. stödutfodra betesdjur annat än vid extrema situationer (för undvikande av spridning av nässlor och andra oönskade ruderatväxter)
8. gödsla och använda kemiska bekämpningsmedel på naturbetesmark

Ovanstående bestämmelser skall ej utgöra hinder för skötselåtgärder enligt fastställd skötselplan.

Förbudet enligt punkten 7 gäller ej vid extrema situationer i samband med in- och utstallning i enlighet med bestämmelser i åtgärdsplan för EU-s miljöstöd.

Markägare och innehavare av särskild rätt till marken förpliktas tåla att de åtgärder vidtages inom området som framgår av den till detta beslut fogade skötselplanen.

Föreskrifterna ovan, gällande allmänheten, gäller även markägare och innehavare av särskild rätt i den mån pågående markanvändning därigenom inte avsevärt försvåras.

Förvaltning

1. Syftet med skötseln av reservatet skall vara att genom lämplig hävd slå vakt om och främja den biologiska mångfalden knuten till mellansvensk, betad ekhage samtidigt som områdets fasta fornlämningar skyddas och exponeras.

2. Länsstyrelsen beslutar om vad som skall gälla om vården av reservatet genom att fastställa den till beslutet fogade skötselplanen, daterad 2001.03.22.

3. Utmärkning av reservatet skall ske i enlighet med naturvårdsverkets anvisningar (SIS 03 1522).

4. Förvaltare är länsstyrelsen

Reservatets syfte

Det primära ändamålet med reservatet är att bevara och hävda en av åldriga ekar präglad landskapstyp med dess rika flora och fauna. De artgrupper som särskilt avses är till gamla ekar knutna lavar, svampar och skalbaggar (bl a läderbagge).

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Ärendets beredning

År 1973 inventerade länsstyrelsen drumlinområdet på slätten i Västernärke och utarbetade förslag till skyddsåtgärder för området. I den fysiska

riksplaneringen utpekades området som riksintresse för naturvård och kulturmiljövård och genom beslut 1980 genomfördes en samrådsplikt för olika slag av husbehovstäkter och för ändringar i bebyggelsen.

År 1996 tog länsstyrelsen initiativ till en inventering av skalbaggsfaunan i eklandskapet i Hackvad vilken utfördes av Nicklas Jansson. Som en följd av det fynd av läderbagge som då gjordes kom området att inkluderas i EU-s Life läderbaggeprojekt år 1997. Samma år inkluderades området även i EU-s nätverk av skyddade områden, Natura 2000. Länsstyrelsen har vidare under år 2000 låtit inventera lavfloran i området.

Efter förhandlingar med markägarna har under början av år 2001 avtal slutits om förutsättningarna för bildande av naturreservat, områdets restaurering och framtida skötsel.

Därefter har länsstyrelsen remitterat förslag till skötselplan och föreskrifter för reservatet till berörda instanser vilka alla tillstyrkt reservatbildningen.

Beskrivning av området

Tjugestaåsen ingår i det för natur och kulturmiljövården riksintressanta drumlinlandskapet på slätten kring Hackvad. Drumlinerna utgörs av moränhöjder utsträckta i nord-sydlig riktning vilka bildats av den senaste landisens rörelse över landskapet. Tjugestaåsen har sedan länge nyttjats som betesmark och är beväxt med ett glest ekbestånd.

I anslutning till de gamla ekarna i Hackvads eklandskap lever ett sällsynt reliktsamhälle av främst skalbaggar som en kvarleva från värmetidens vidsträckta ekskogar. En av de sällsyntaste av dessa är den c:a 3 cm långa läderbaggen som gett namn åt EU-s Life läderbagge projekt och motiverat att objektet kommit med i detta. Arten är mycket krävande, dominerar ofta djursamhället inne i de innanmurkna jätteekarna, och indikerar genom sin närvaro förekomsten av ett stort antal andra mycket sällsynta följearter.

De gamla ekarnas skrovliga bark och döda ved utgör miljöer för sällsynta skorplavar och vedsvampar.

Tjugestaåsen är särskilt attraktiv som utflyktsmål när vitsipporna i maj bildar vita fält under de nyutspruckna, guldlysande ekkronorna.

Fågellivet är rikt och hålbyggande fåglar gynnas av de många jätteekarna.

På Tjugestaåsens krön finns lämningar efter ett par delvis stensatta gropar, troligen förvaringsgropar för potatis eller rovor. På åsens norra del finns lämningar efter en torpgrund.

Reservatets benämning: Naturreservatet Tjugestaåsen

Kommun: Lekeberg

Församling: Hackvad

Fastigheter: Tjugesta 4:1

Areal: 3,6 ha ekhagmark

Markägarkategori: Enskild

Lägesbeskrivning: 1 km NV Hackvad kyrka. X 655590 Y 144975

Förvaltare: Länsstyrelsen.

Lifeobjekt: Ingår i EU-s Life läderbaggeprojekt med objektnamn Ekåsen-Bärsta

Natura 2000: Ingår i EU-s nätverk av skyddade naturområden objektnamn Ekåsen-Hackvad SE 0240056

Arter upptagna i EU-s habitatdirektiv och som påträffats i området: Läderbagge (Osmoderma eremita)

Arealer i EU-s naturtypsschema: 8,5 ha utgörs av trädklädd betesmark (typ 9070)

MOTIV FÖR BESLUTET

Tjugestaåsen hyser en rik biologisk mångfald i form av till gamla ekar knutna lavar, svampar och skalbaggar. Skyddet av området ingår i länsstyrelsens uppdrag från riksdag, regering och naturvårdsverk att genomföra skyddet av den biologiska mångfalden. Området ingår i EU-s nät av skyddade

Länsstyrelsen
Örebro län

BESLUT
2001-04-20 Dnr: 231-02342-2000

naturområden, Natura 2000. Det ingår dessutom i EU-s Life läderbaggeprojekt samt är av riksintresse för såväl naturvård och kulturmiljövård.

Naturvärdena i nu aktuellt område är sådana att de kräver omfattande skydd för att bevaras. Detta skydd kan endast tillgodoses genom bildande av naturreservat eller nationalpark. Området har inte sådana egenskaper att de motiverar ett skydd som nationalpark. Området bör därför avsättas som naturreservat.

Detta beslut kan överklagas, se bilaga.

Beslut i detta ärende har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Gerd Engman jämte ledamöterna Raul Björk, Erik Johansson, Ola Karlsson, Sonja Cederlöf, Karl-Erik Persson, Lennart Eliasson, Bo Rudolfsson, Helena Vilhelmsson, Robert Mörk samt Tarja Rossi Nordling.

I den slutliga handläggningen av ärendet deltog även tf naturvårdsdirektören Olle Karlsson, avdelningsdirektören Per Olov Führ, länsantikvarien Olle Lindquist, länsassessorn Christina Hjulström samt föredraganden avdelningsdirektören Sture Marklund.

Gerd Engman

Sture Marklund

Länsstyrelsen
Örebro län

BESLUT
2001-04-20

Dnr: 231-02342-2000

HUR MAN ÖVERKLAGAR LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Om Ni vill överklaga detta beslut skall Ni skriva till länsstyrelsen. Tala om i brevet vilket beslut Ni överklagar, t ex genom att ange beslutets diarienummer. Tala också om vilken ändring i beslutet Ni vill ha.

Länsstyrelsen måste ha fått överklagandet inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet, annars kan överklagandet inte prövas.

Om länsstyrelsen inte själv ändrar beslutet på det sätt Ni begärt sänder länsstyrelsen överklagandet vidare till regeringen (miljödepartementet).

Om Ni vill ha ytterligare upplysningar kan Ni vända Er till länsstyrelsen,
tel 019-19 30 00.

Sändlista har ej scannats

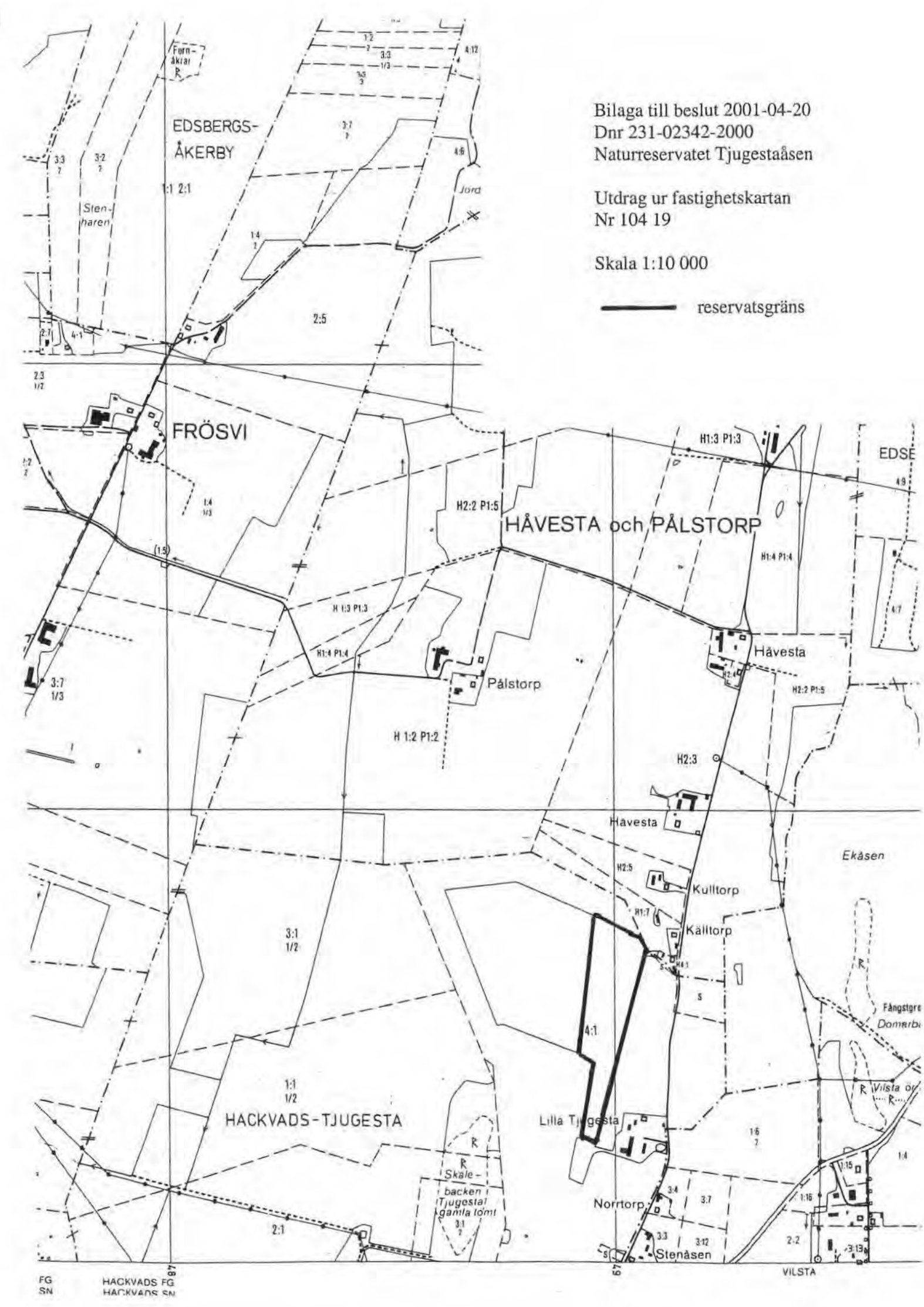
Bilaga till beslut 2001-04-20
Dnr 231-02342-2000
Naturreservatet Tjugestaåsen
Utdrag ur fastighetskartan
Nr 104 19
Skala 1:10 000
reservatsgräns
EDSBERGS-ÅKERBY
FRÖSVI
HÅVESTA och PÅLSTORP
Håvesta
Pålstorp
Kulltorp
Källtorp
Ekåsen
HACKVADS-TJUGESTA
Lilla Tjugesta
Norrtorp
Stenåsen
VILSTA
Skälebacken i Tjugesta/gamla tomt
FG HACKVADS FG
SN HACKVADS SN

FÖRSLAG 2001-03-22

Bildande av naturreservatet Tjugestaåsen.

Allmän beskrivning med föreskrifter och bestämmelser

1. Administrativa data
2. Föreskrifter, bestämmelser samt syftet med reservatet
3. Översiktlig beskrivning av bef. förhållanden

Skötselplan

1. Allmän målsättning
2. Disp och skötsel av mark och vatten
3. Anordningar för rekreation och friluftsliv
4. Tillsyn
5. Uppföljning
6. Finansiering av förvaltningen
7. Karta i skala 1:5 000

ALLMÄN BESKRIVNING

1. ADMINISTRATIVA DATA

Skyddsform	Naturreservat
Objektnummer	18 02 096
Beslutsdatum	2000.04.20
Kommun	Lekeberg
Registerområde	Hackvad
Läge	1 km NV Hackvad kyrka
Area	3,6 ha ekhagmark
Markägare	Enskild
Naturvårdsförvaltare	Länsstyrelsen
Natura 2000	Ingår i EU-s nätverk av skyddade naturområden med objektnamn Ekåsen-Hackvad och nummer SE 0240056
Lifeobjekt	Ingår i EU-s Life läderbaggeprojekt med objektnamn Ekåsen-Bärsta

Arealer i EU-s naturtypsschema

3,6 ha utgörs av trädklädd betesmark (typ 9070)

2. FÖRESKRIFTER, BESTÄMMELSER SAMT SYFTET MED RESERVATET

För att trygga ändamålet med reservatet förordnar länsstyrelsen med stöd av miljöbalken, att nedan angivna föreskrifter (samt bestämmelser om förvaltningen) skall gälla beträffande området

Föreskrifter enligt 7 kap. 30 §, miljöbalken (1998:808), om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar skall förbud gälla att

1. göra åverkan på markytan
2. störa djurlivet
3. plocka blommor, vedlevande lavar eller svampar, eller på annat sätt genom plockning eller uppgrävning skada växtligheten
4. göra upp eld
5. tälta
6. på ett störande sätt använda radio, bandspelare eller cd-spelare
7. framföra motordrivet fordon eller cykla
8. anbringa tavla, plakat, affisch, skylt, inskrift eller därmed jämförlig anordning
9. anordna snitslade spår

Utan länsstyrelsens tillstånd är det vidare förbjudet att insamla insekter eller andra ryggradslösa djur

Ovanstående bestämmelser skall inte utgöra hinder för utförandet av miljöövervakning eller naturinventering beställd eller godkänd av länsstyrelsen. De skall ej heller utgöra hinder för transporter, längs sedvanliga brukningsvägar, nödvändiga vid markägarens skötsel av kringliggande mark.

Enligt 7 kap. 30 § miljöbalken gäller föreskrifterna omedelbart, även om de överklagas.

Inskränkning av och intrång i markägares och annan sakägares rätt att förfoga över fastighet inom reservatet enligt 7 kap. 5 och 6 §§ miljöbalken

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar skall förbud gälla att

1. bedriva täkt eller annan verksamhet som förändrar områdets topografi, yt- eller dräneringsförhållanden.
2. anordna upplag
3. anlägga väg eller ny stig
4. dra fram ny mark- eller luftledning
5. uppföra byggnad eller annan anläggning
6. utföra avverkning eller röjning annat än vad som framgår av fastställd skötselplan
7. stödutfodra betesdjur annat än vid extrema situationer (för undvikande av spridning av nässlor och andra oönskade ruderatväxter)
8. gödsla och använda kemiska bekämpningsmedel på naturbetesmark

Ovanstående bestämmelser skall ej utgöra hinder för skötselåtgärder enligt fastställd skötselplan.

Förbudet enligt punkten 7 gäller ej vid extrema situationer i samband med in- och utstallning i enlighet med bestämmelser i åtgärdsplan för EU-s miljöstöd.

Markägare och innehavare av särskild rätt till marken förpliktas tåla att de åtgärder vidtages inom området som framgår av den till detta beslut fogade skötselplanen.

Föreskrifterna ovan, gällande allmänheten, gäller även markägare och innehavare av särskild rätt i den mån pågående markanvändning därigenom inte avsevärt försvåras.

Förvaltning

1. Syftet med skötseln av reservatet skall vara att genom lämplig hävd slå vakt om och främja den biologiska mångfalden knuten till mellansvensk, betad ekhage samtidigt som områdets fasta fornlämningar skyddas och exponeras.

2. Länsstyrelsen beslutar om vad som skall gälla om vården av reservatet genom att fastställa den till beslutet fogade skötselplanen, daterad 2001.03.22.

3. Utmärkning av reservatet skall ske i enlighet med naturvårdsverkets anvisningar (SIS 03 1522).

4. Förvaltare är länsstyrelsen

Reservatets syfte

Det primära ändamålet med reservatet är att bevara och hävda en av åldriga ekar präglad landskapstyp med dess rika flora och fauna. De artgrupper som särskilt avses är till gamla ekar knutna lavar, svampar och skalbaggar (bl a läderbagge).

3. ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN

3.1 Naturförhållanden

Tjugestaåsen ingår i det för natur- och kulturmiljövården riksintressanta drumlinlandskapet på slätten kring Hackvad. Drumlinerna utgörs av moränhöjder utsträckta i nord-sydlig riktning, vilka bildats av den senaste landisens rörelse över landskapet. Tjugestaåsen har sedan länge nyttjats som betesmark och är beväxt med ett glest ekbestånd.

I anslutning till de gamla ekarna i Hackvads eklandskap lever en sällsynt reliktfauna av främst skalbaggar som en kvarleva från värmetidens vidsträckta ekskogar. En av de sällsyntaste av dessa är den c:a 3 cm långa läderbaggen som gett namn åt EU-s Life läderbagge projekt och motiverat att objektet kommit med i detta. Den är mycket krävande, dominerar ofta djursamhället inne i de innanmurkna jätteekarna, och indikerar genom sin närvaro förekomsten av ett stort antal andra mycket sällsynta följearter.

På de gamla ekarnas skrovliga bark och döda ved växer också åtskilliga sällsynta skorplavar och vedsvampar.

Tjugestaåsen är särskilt attraktiv som utflyktsmål när vitsipporna i maj bildar vita fält under de nyutspruckna, guldlysande ekkronorna.

Fågellivet är rikt och hålbyggande fåglar gynnas av de många jätteekarna.

3.2 Fornlämningar

På Tjugestaåsens krön finns lämningar efter ett par delvis stensatta gropar, troligen förvaringsgropar för potatis eller rovor. På åsens norra del finns lämningar efter en torpgrund.

3.3 Bakgrund om eken

3.3.1 Det evolutionära perspektivet

Eken har i likhet med andra levande organismer en obruten historia från livets uppkomst på vår jord för c:a 3,5 miljarder år sedan. Livets utveckling skedde under de första årmiljarderna i huvudsak på det cellulära planet, uppbyggnaden av de komplexa enheter som celler utgör och som utgör byggstenarna för allt högre differentierat liv. För c:a 570 miljoner år sedan skedde ett språng i livets utveckling och en mängd olika grupper av livsformer uppstod. Under devon för c:a 400 miljoner år hade livsprocesserna i havet gett atmosfären sådana egenskaper att den kunde skydda livet för den dödliga, kosmiska strålningen och därmed möjliggjorde livets etablering på land. Det livsskyddande ozonskiktet hade hunnit utvecklas, det skikt som i dessa dagar i en hast hotas genom människans miljöpåverkan.

Under karbon utvecklades stora skogar av ormbunksväxter och när vi kommer fram till kritperioden för c:a 120 miljoner år sedan utvecklades gömfröiga växter och därmed var grundkonstruktionen för eken klar. Efter något 10-tal miljoner år hade betydande skogar av gömfröiga växter hunnit utvecklas och jättedinosaurier knäckte trädstammar och åt av grenar och trädkronor. Insekter hade utvecklats tidigt och en uppsjö av olika arter hjälpte ekarna med pollinering och nedbrytning av dött organogeniskt material, men som också attackerade friska blad, grenar och stammar. Eld, översvämningar, torka och klimatförändringar krävde dessutom kontinuerlig anpassning för överlevnad.

Från c:a 65 miljoner sedan finns eksläktet dokumenterat i form av fossil. Det har sedan förgrenats och finns i dagsläget uppdelat på 450 arter med en utbredning på norra halvklotet. Vår ekart, Quercus robur, har således en obruten historia bakåt i tiden i 3,5 miljarder år varunder dess genetiska konstitution under evolutionens gång successivt anpassats till miljöns förändringar för att möjliggöra överlevnad. Jättedinosaurierna dog ut i en global katastrof för c:a 65 miljoner år sedan och efterträddes av däggdjur och fåglar. Däggdjuren utvecklades raskt och fyllde olika ekologiska nischer. De jättestora växtätarna bland dinosaurierna ersattes av bl a elefantdjur och noshörningar. Under kvartärperioden, de senaste två årmiljonerna, fanns flera arter av såväl elefanter som noshörningar i Europa och den stora skogselefanten som var mycket talrik utövade en mycket stark påverkan på ekskogarna.

Sammanfattningsvis har eken genom evolutionstrycket erhållit grov bark som motstår bränder och bete, en grov stamkonstruktion som motstår knäckning och omkullvältning av stora växtätare, hård, besk och osmaklig ved samt en anpassning till ett halvöppet landskap där gammalekarna överlevt bränder och hårt trädbete. Vid sådan friställning har ekarna stor förmåga att nybilda kronan genom bildning av adventivskott. Ekens höga levnadsålder får också ses som en följdriktig anpassning till evolutionstrycket

3.3.2 Ekens invandringshistoriska perspektiv

Efter den senaste istiden vidtog en markant och snabb klimatförbättring. Den tjocka och tunga landisen avsmälte i rask takt och isranden låg i Örebrotrakten för c:a 10 000 år sedan. Landmassan hade tryckts ner av den kilometertjocka landisens väldiga tyngd och havsytan låg mer än 150 m högre än för närvarande. Landytan höjdes dock snart, snabbt i början och sedan i avtagande takt.

Vegetation började snart invandra på de avsmälta landytorna. I början var det köldhärdig tundravegetation som nyttjade den jungfruliga marken, men snart började björkar och tallar bilda glesa skogar. Efter ett par tusen år hade klimatet ytterligare förbättrats och värmetiden inletts med utveckling av väldiga ekdominerade ädellövskogar. Denna skogstyp dominerade helt i Mellansverige och var vanlig också långt norrut efter Norrlandskusten. Värmetiden varade i över 5000 år och under denna tid invandrade hela det spektrum av arter som på olika sätt är knutna till ekar och andra ädellövträd.

Vegetationshistorien finns dokumenterad i form av pollenavlagringar i myrar och sjöar och kan genom analyser ge god vägledning om de olika växtarternas relativa frekvens i omgivningarna. Bl a från Vibysjön finns en sådan analys utförd som tydligt visar på den kontinuitet som eklandskapet i den trakten uppvisat allt sedan värmetidens början.

3.3.3 Det kulturhistoriska perspektivet

Människor har bott i Europa under de senaste 200 000 åren. Fram till för c:a 35 000 år sedan dominerade Neandertalmänniskor och från c:a 40 000 år sedan uppträder moderna människor hörande till Cro Magnon kulturen. De levde av jakt och samlande, var fåtaliga och påverkade vegetationen indirekt genom sitt jakttryck på megafaunan och sannolikt direkt genom att eld kan ha nyttjats vid jakt. Sammantaget var dock påverkan sannolikt försumbar.

Först när människorna började bli bofasta, skaffa husdjur och odla marken blir miljöpåverkan påtaglig. I våra trakter skedde detta under bondestenålder för c:a 5 500 år sedan. Åkrarna var länge av mycket obetydlig utbredning men röjningsverksamheten för att skaffa betesmarker för den åretrunt ute betande boskapen var av och till betydande. Fragmenteringen av eklandskapet hade därmed inletts.

Klimatet försämrades dessutom sakta för att för 2500 år sedan drastiskt försämras. Järnålderns "fimbulvinter" inträdde. Kreaturen måste börja stallas för vintern och vinterfoder därmed anskaffas. Hamlingslandskapet uppstod och slåtterytor måste stängslas in. Klimatet trängde också tillbaka eklandskapet till varma lägen på goda jordar och barrskogarna trängde fram på de allt surare och mer urlakade moränjordarna på höjdlägena. Från 500-talet och framöver ökade befolkningen, expanderade odlingen och ytterligare tryck på eklandskapet uppstod med en fortlöpande fragmentering som följd.

Som en motvikt till en fullständig utarmning fanns dock några krafter som är värda att notera. Befolkningen i våra trakter och i hela det germanska området hade sedan gammalt en speciell relation till gamla ekar. Många av dessa ansågs vara heliga och behandlades med stor vördnad. Många kvarlämnade jätteekar finns därför belägna i anslutning till forngravfält och till orter med namn som har slutleden vi och hov och som anknyter till gamla kultplatser.

Statsmakten har också genom lagstiftning tidigt velat slå vakt om ektillgången framförallt som en strategisk tillgång till ekvirke för flottans behov. Magnus Eriksson reglerar bl a detta i sin allmänna landslag och Gustav Wasa förstärker skyddet och gör ekarna till s k regale, kronans egendom. I samband med stormaktstidens herrgårdsutveckling fick också ekarna status som en maktsymbol och eklandskapet kring dessa fick en renässans. Plantering och sådd av ekar skedde och på frälsets marker gällde inte kronans anspråk på ekarna. Detta har medfört att i dagsläget ekförekomsterna i Mellansverige nästan enbart överlevt i herrgårdslandskapet.

Också för bönderna fanns en nytta i de gamla ekarna genom deras ollonproduktion och yngre träd kunde nyttjas för gärdslen och byggnadsändamål även om träet var hårt och tungbearbetat.

År 1793 inventerades ekbeståndet i länet av översten af Borneman i samband med den stora ekskogsbesiktningen och då uppskattades det i Tjugesta finnas 4 st krumekar, en rättimmersek och 63 tillväxande ekar vilka stämplats och fridlysts. När kronans regale avskaffades under 1800-talet försåldes kronans ekar och en mycket stor avtappning av gamla ekar drabbade då vårt landskap. År 1833 försåldes av denna anledning med "fri dispositionsrätt öfver ekskogen å de i protocollet uptagne Kronoskattehemman" ekbeståndet i byn. I 1800-talets fattigsverige där kristendomen dessutom sopat bort gamla tabun som skyddat ekåldringarna, blev resultatet av denna process förödande för ekbeståndet på skattejorden. I Viby-Hackvad området med sina omfattande herrgårdsägor kunde dock på dessa kontinuiteten av gamla ekar bibehållas och under 1900-talet har dessutom en restaurering av en del av bondemarkernas ekbestånd skett.

3.3.4 Ekarna och den biologiska mångfalden

Som ovan framgått har den biologiska mångfald som är knuten till förekomsten av gamla ekar en mycket lång evolution bakom sig och en tidrymd av ungefär 60 -100 miljoner år av ömsesidig anpassning. Denna artstock invandrade till Mellansverige i samband med värmetidens gynnsamma klimatförhållanden då skogslandskapet utan kontinuitetsbrott underlättade en effektiv artspridning.

I samband med kulturlandskapets framväxt i kombination med sämre klimatförhållanden fragmenterades och utarmades eklandskapet, spridningsvägarna för dess artinnehåll avskars och spridningsmöjligheterna försvårades. De fragmenterade populationerna blev små och isolerade och löpte allt större risk för utplåning av olika slumpfaktorer.

Kulturlandskapets framväxt var dock inte enbart av ondo för den biologiska mångfalden. Det öppna betes- och slåtterlandskap där gammalekar ofta ingick som viktiga inslag innebar att dessa fick växa fritt och ljust och därmed få låg kronansättning, grov stam och uppnå hög ålder. Det exponerade läget gav solljuset möjlighet att tränga ned till stammens nedre del och därmed ge de termiska egenskaper som blev alltmer viktiga för många ekbundna insektarters överlevnad i ett allt kärvare klimat.

Dessutom innebar den stora utvidgningen av betes- och slåttermarker att den ört- och gräsflora som är knuten till dessa fick bättre möjligheter att invandra och etablera livskraftiga stammar. Med dessa kunde också hela den uppsjö av fjärilar, skalbaggar m fl som är bundna till denna flora invandra.

Genom åkerbrukets framväxt under de senaste två seklen, ängens och betesmarkens starka tillbakagång, har också denna biologiska mångfald drabbats av det fragmenteringshot som tidigare drabbat eklandskapet.

3.3.5 Jätteekar

Eken kan nå en aktningsvärd storlek och ålder. Jätteeken vid Domarbacken på Ekåsen 1 km NO om reservatet är 700 cm i omkrets vid brösthöjd och troligen länets näst största ek. Den största är Klockeken vid Irvingsholm söder om Tysslingen vilken är 780 cm i omkrets vid brösthöjd. Båda dessa bjässar är sanolikt i 500-årsåldern. Landets grövsta och sannolikt äldsta ek är Rumskullaeken vid Norra Kvill i östra Småland. Den är 13 m i omkrets vid brösthöjd och dess ålder har uppskattats till drygt tusen år. Ännu större ekar än denna har åtminstone funnits söderut på Kontinenten där en uppgift på en gammal rese lyder på 20,4 m i omkrets och en ålder på kanske 2000 år.

3.4 Tillgänglighet

Området ligger c:a 1 km NV Hackvad kyrka och nås från Fjugesta i norr eller Viby i söder.

SKÖTSELPLAN

1. ALLMÄN MÅLSÄTTNING

Målsättningen skall vara att bevara och hävda områdets ekhage och därvid i synnerhet slå vakt om den biologiska mångfald som är knuten till åldriga ekar och andra ädellövträd.

2. DISPOSITION OCH SKÖTSEL AV MARK OCH VATTEN

2.1 Allmän målsättning för mark och vegetationsvård

Området skall hävdas så att kontinuitet i förekomst av gamla ekar och andra lövträd uppnås och genom naturvårdsrestaureringar och beteshävd skall en lämplig öppenhet i hagmarkslandskapet skapas och bibehållas så att ljuskrävande betesflora, samt lavflora gynnas samtidigt solvärme kan gynna värmekrävande inslag i insektfaunan. Detaljer för restaureringsarbetet framgår av avtal och förutsättes följas.

2.2 Hävd av området

Följande principer skall gälla för hävden:

Betet

Bete skall bedrivas i hela reservatet. Betesintensiteten skall vara tillräckligt hög för att hålla tillbaka slyuppväxt samt att hålla gräs och örter låga. Skador genom tramp och barkgnag skall i möjligaste mån undvikas genom lämpligt val av betesdjur och betestider. Som betesdjur skall i första hand nötkreatur och får väljas. Hästar får dock ingå i betet så länge som inga mer omfattande barkgnag- eller trampskador uppstår. För att minska risken för skador på träd, buskar och markvegetation får bete påbörjas tidigast 1 maj och skall för nötkreatur och hästar vara avslutat före höstens ollonfall och för får före 1 november.

Tillskottsutfodring av betesdjur får ej ske i reservatet eftersom det medför en näringsanrikning som missgynnar hävdgynnade växter och leder till en spridning av nässlor och andra oönskade ruderatväxter. Kemiska bekämpningsmedel mot oönskad vegetation får ej heller nyttjas.

Reservatets insektsfauna är mycket värdefull och skyddsvärd. Vid preventiv skyddsbehandling av betesdjuren skall därför viss försiktighet råda. Vedertagna metoder får dock i allmänhet användas, men preparat innehållande ivermectin (t ex ivomec) skall ej användas eftersom de är starkt giftiga och svårnedbrytbara.

Elstängsel skall inhägna naturreservatet.

För underlättande av nyetablering av ekar kan periodvis ett antal miniområden om 3-4 m^2 instängslas och betesfredas för en period av c:a 15 år.

Nödvändiga arrangemang för bevattning av betesdjuren får vidtagas. Bevattningsanordningarna skall utföras så att vattenhygienen befrämjas och trampskador på marken minimeras.

Ekhävden

En stor del av områdets kvaliteter inom den biologiska mångfalden är knuten till reservatets ekbestånd och i första hand till det åldriga beståndet som består av grovbarkiga, delvis barkfallna, innanmurkna gammalekar, vilka vuxit upp i ett glest ekbeteslandskap och därför bildat låga och brett ansatta kronor.

För att vidmakthålla kontinuiteten av gamla ekar är det väsentligt att skötseln av reservatet resulterar i gynnsamma ljusförhållanden för de ännu levande gammalekarna så att deras livscykel kan förlängas så långt det är möjligt. Samtidigt måste nya generationer hela tiden tillskapas så att dessa kan ta vid när det äldsta ekbeståndet successivt dör undan. Solbelysta ekstammar är också viktiga för att ge det gynnsamma mikroklimat som mycket av den till gammalekarna knutna reliktfaunan kräver.

Åtgärder för att möjliggöra för nya ekgenerationer att ta vid måste också vidtagas. Jfr ovan under betet samt uppföljningsavsnittet.

Hävden av övriga träd

Reservatet skall som inslag i ekbeståndet även hysa andra lövträdsarter bl a lind, lönn, ask, alm, fågelbär, vildapel, hägg, oxel, rönn, sälg, asp och björk. Många arter av bl a lavar och insekter är direkt beroende av dessa värdträd och många av de eklevande insekterna är beroende av dessa träds blommor som pollen och nektarproducenter. Arternas olika blomningstider medför att de på ett väsentligt sätt kompletterar varandra tidsmässigt i födoerbjudandet. Här förekommer således ett samspel som det är väsentligt beakta och försöka optimera. Vid dessa träds åldrande angrips de av vednedbrytande svampar som delvis är artegna men som också kan ha ett brett värdregister. I anslutning till dessa svampar lever ett betydande antal av naturskogens insekter. Det är således viktigt att också dessa svampar

På samma sätt som för ekarna är det väsentligt att försäkra sig om en kontinuitet i förekomsten av de olika ingående lövträdsarterna.

Hävden av buskar

Blommande buskar av skilda arter men i synnerhet hägg, hagtorn. sälg och nypon skall sparas i lämplig mängd i samband med restaureringen. Aktiva åtgärder för etablering av lämpliga buskage av framförallt hagtorn bör långsiktigt utvärderas.

Hasselbestånd ingår som en naturlig del i ekhaglandskapet. De producerar nötter viktiga för fåglar och gnagare och ger skydd åt faunan. Hasselrunnorna kan dock skugga marken för mycket för att möjliggöra markvegetation och grässvåletablering. Gamla hasselrunnor ger miljöer för lavar och vednedbrytande svampar liksom för vissa skalbaggsarter och andra insekter. Bortstädning och utgallring av äldre stammar är därför olämplig när man vill gynna den biologiska mångfalden. Mycket av hasselrunnorna har eliminerats vid redan utfört restaureringsarbete men ifall runnorna framdeles tätnar kan en utglesning ske med beaktande av dessa värden.

Brynen och slutenheten

Som nämnts ovan gynnas mycket av den till ekar bundna skalbaggsfaunan av relativt öppna ekbetesmarker som tillåter solvärmen tränga ned. Samtidigt är det viktigt att vissa partier får en högre slutenhet och att vindgenomströmningen minimeras för att många av de sällsynta lavarna skall gynnas och det samma gäller fjärilsfaunan. Områdets kantzoner bör därför ges en vindbrytande struktur och slutenheten i trädbestånden i övrigt varieras. Även vid utformandet av buskbeståndet bör detta beaktas

Den döda veden

För att vidmakthålla och gynna den biologiska mångfald som är knuten till ekhagarna är det viktigt att tillgången till och kontinuiteten av död ved upprätthålls. En grundtes för att nå dithän är naturligtvis att tillåta att träden får åldras och vid sitt slutliga död får lämnas kvar för ekhagarnas spektrum av vednedbrytande svamp och insektsarter. Det är således fundamentalt att låta högstubbar stå kvar, omkullfallna träd ligga kvar samt låta grova, nedfallna grenar ligga kvar.

I det färdigrestaurerade landskapet skall slutenheten vara sådan att skötselproblem för betesdriften normalt ej skall behöva uppstå p g a dessa skötselprinciper. I den mån stängsel påverkas kan dock en kort förflyttning av vedmaterialet ske. I undantagsfall kan dock, om mycket vidkronade träd fallit, grenverket beskäras vid diametrar understigande 15 cm. Det klena kvistmaterialet kan därefter bortföras. Denna rensning skall i så fall ske så snart som möjligt efter att det ifrågavarande trädet fallit för att kvistarna ej skall fungera som en fälla för faunan och ett borttagande medföra ett hot mot den biologiska mångfalden. Som riktpunkt skall gälla att träd som faller under hösten eller vintern skall kvistrensas med bortförande av kvistmaterialet senast den 15 mars följande vår.

Befintliga lågor och högstubbar skall vid restaureringsarbetena i möjligaste mån skyddas från sönderkörning och omkullvältning. De skall givetvis kvarlämnas och ej bortstädas.

Städbehov

Nedskräpning i anslutning till en gammal torpgrund förekommer på Tjugestaåsens norra del och skall i samband med den initiala restaureringen bortstädas. Ev. överbliven stängseltråd skall uppsamlas och borttransporteras.

Fågelholkar

Ekhagen hyser en mängd naturliga trädhåligheter skapande bomöjligheter för allt från kattugglor, skogsduvor och kajor till mesar. Behov av ytterligare holkar föreligger därför ej och holkar skall därför ej uppsättas.

2.3 Jakt

Jakt förutsättes kunna fortgå som tidigare. Viltutfordring får dock ej ske på naturbetesmarken på grund av risken för näringsanrikning vilken hotar floran.

3. ANORDNINGAR FÖR REKREATION OCH FRILUFTSLIV

Reservatet ligger ca 1 km NV Hackvad kyrka. Området kan nås från Fjugesta i norr och från Viby i söder.

Stigar, stättor, upplysningstavlor och reservatmarkeringar skall finnas enligt markering på bifogad karta. Upplysningstavlor och framtida broschyrer skall innehålla Life-logo och information om Life-projektet. Parkeringsplats för 3 bilar skall iordningställas S om Källtorp.

4. TILLSYN

Förvaltaren ansvarar för tillsynen av reservatet.

5. UPPFÖLJNING

Detaljerad plan för långsiktig träd- och buskkontinuitet skall upprättas. Uppföljning av träd- och buskdynamik i området skall därefter ske. Ekarnas vitalitet, trädslags- och ålderfördelning, betestryck mm skall beskrivas. Uppföljning av skalbaggsfauna och lavflora skall även ske och anknyta till utförda inventeringars metodik.

6. FINANSIERING AV FÖRVALTNINGEN

Bete avses ske inom ramen för EU-s miljöstöd. Brukaren svarar för att ansökan görs och villkor uppfylls.

Utmarkering av reservatet, uppsättande av stätta och informationstavlor samt anordnande av P-plats bekostas av länsstyrelsen och beräknas uppgå till 20 000 kr.

Den årliga skötseln och tillsynen av reservatet utöver det som sammanhänger med EU-stöden beräknas till c:a 1000 kr och skall i första hand erbjudas som uppdrag till markägaren.

För måluppföljning krävs en kostnad på c:a 60 000 kr vart 6 år. Uppföljningen blir dock beroende av den prioritering av uppföljningsobjekt som skall ske i Natura 2000 nätverket samt av tilldelade resurser.

Bilaga:

1. Skötselplanekarta

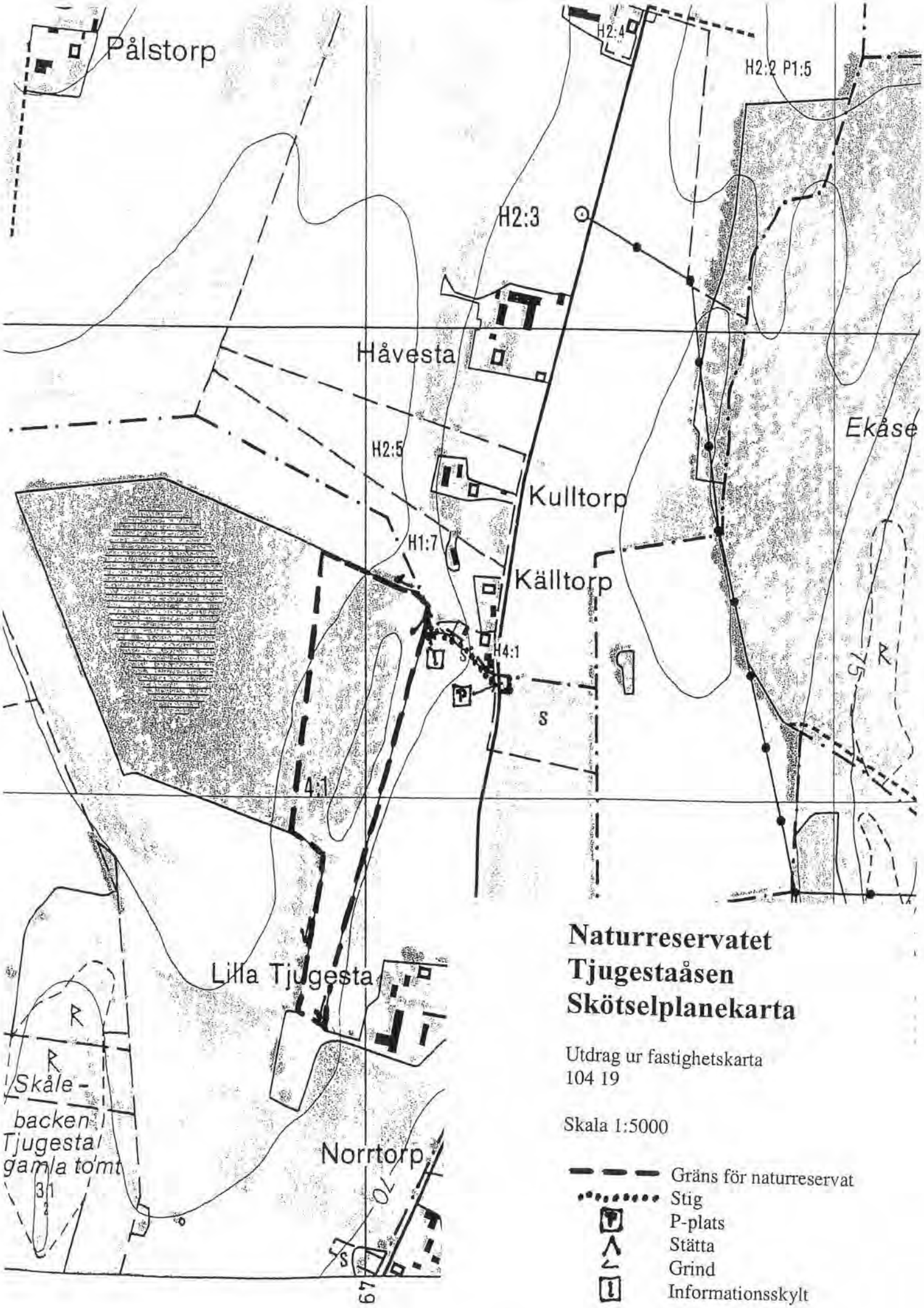

Naturreservatet Tjugestaåsen Skötselplanekarta

Utdrag ur fastighetskarta
104 19

Skala 1:5000

- Gräns för naturreservat
- Stig
- P-plats
- Stätta
- Grind
- Informationsskylt